

บทที่ 6

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

6.1 บทสรุป

ในการแก้ไขปัญหาเด็กกระทำผิดในปัจจุบัน รัฐเข้ามามีหน้าที่ในการจัดการกับเด็กกระทำผิด โดยมีสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและศาลเยาวชนและครอบครัวเข้าทำหน้าที่บำบัดแก้ไขฟื้นฟูเด็กกระทำผิด โดยการนำเด็กเข้าสู่สถานพินิจโดยไม่มีทางเลือกหรือการขู่ข่มขู่ของเด็กร้อยเปอร์เซ็นต์ เพราะไม่มีมาตรการในการให้เด็กได้สำนึกในการกระทำของตนและมีส่วนร่วมในการจัดการกับความผิดของตน เด็กส่วนใหญ่จึงหวนกลับมากระทำผิดซ้ำอีก นอกจากนี้ ครอบครัว ชุมชน และผู้เสียหาย ไม่มีโอกาสได้แสดงความคิดเห็นหรือมีส่วนร่วมในการจัดการกับปัญหาการกระทำผิดของเด็กแต่อย่างใด ทั้ง ๆ ที่ สาเหตุแห่งการกระทำผิดของเด็กนั้น ก็เนื่องมาจากสภาพแวดล้อมรอบตัวเด็ก จึงสมควรที่ครอบครัว ชุมชน ผู้เสียหาย รวมทั้งตัวเด็กผู้กระทำผิดเอง เข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนกับภาครัฐในการจัดการกับปัญหาการกระทำผิดของเด็ก ซึ่งจากการศึกษาวิจัยพบว่าแนวคิดของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (restorative justice) มีหลักการที่ส่งเสริมให้ทุกฝ่ายในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ทุกฝ่ายที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับความผิดที่เกิดขึ้น อันได้แก่ ผู้กระทำผิด ผู้เสียหาย และชุมชน เข้ามาร่วมมือกันหาวิธีการแก้ไขปัญหาดังกล่าว รวมทั้งช่วยแก้ไขฟื้นฟูให้เด็กสามารถกลับคืนสู่สังคมได้ โดยไม่หวนกลับมากระทำผิดซ้ำอีก เพราะมีกระบวนการประชุมที่ทำให้ทุกฝ่ายปรองดองกัน โดยผู้เขียนได้ทำการศึกษา 3 รูปแบบ ดังนี้

รูปแบบแรก คือ รูปแบบการไกล่เกลี่ยระหว่างผู้เสียหายกับผู้กระทำผิด (victim offender mediation) เรียกโดยย่อว่า VOM ได้เกิดขึ้นเป็นครั้งแรกในประเทศแคนาดา โดยมีการทดลองใช้โปรแกรมนี้กับเด็กที่กระทำผิดเมื่อปี ค.ศ. 1974 ในเมือง Kitchener รัฐ Ontario เป็นกระบวนการที่จัดให้มีการเผชิญหน้ากันระหว่างผู้เสียหายกับผู้กระทำผิดเพื่อการไกล่เกลี่ยประนีประนอมข้อพิพาทระหว่างกัน โดยได้จัดเป็นรูปแบบของการประชุมขึ้นภายใต้ความดูแลของผู้ไกล่เกลี่ยที่ได้รับการฝึกอบรมมาเป็นอย่างดี เป้าหมายของการจัดการประชุม คือ จัดให้มีการประชุมกันในสถานที่ที่มีความปลอดภัย ซึ่งคู่กรณีที่เกี่ยวข้องแต่ละฝ่ายได้ทำการสนทนาหรืออภิปรายกันถึงความต้องการที่จะได้รับการชดเชยของผู้เสียหาย รวมทั้งอารมณ์ ความรู้สึกของผู้เสียหายด้วย และมีการจัดทำแผนบันทึกข้อตกลงให้ผู้กระทำผิดได้ฟื้นฟูความเสียหายที่เกิดขึ้นกับผู้เสียหายให้กลับมามีสภาพดังเดิม ซึ่งหากนำมาใช้ในการแก้ไขปัญหาการกระทำผิดของเด็ก สามารถนำมาใช้ในความผิดที่สามารถยอมความได้ หรือในคดีประมาท หรือเป็นคดีที่อัตราโทษไม่สูง เป็นคดีความผิดเล็กน้อย ที่ไม่ต้องอาศัยกระบวนการในการแก้ไขพฤติกรรมของเด็กมากนัก

รูปแบบที่สอง คือ รูปแบบการประชุมกลุ่มครอบครัว (family group conferencing) เรียกโดยย่อว่า FGC ซึ่งเป็นวิธีปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมของชนเผ่า Maori ที่นำสมาชิกครอบครัวเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจเด็กกระทำผิด โดยมีกระบวนการให้เด็กได้สำนึกในการกระทำของตน รวมทั้งครอบครัวสามารถกำหนดบทลงโทษ และมาตรการต่างๆ ให้เด็กนำไปปฏิบัติเพื่อเป็นการแก้ไขฟื้นฟูเด็ก หากนำมาใช้กับเด็กกระทำผิดในประเทศไทย อาจเกิดปัญหาเกี่ยวกับความไม่เข้าใจในกระบวนการประชุมกลุ่มครอบครัว เพราะมีขั้นตอนที่ซับซ้อนกว่ารูปแบบใกล้เคียง และมาตรการที่พ่อแม่ลงโทษเด็กอาจหย่อนเกินไป ทำให้เด็กไม่ได้สำนึกและอาจวนกลับมากระทำผิดอีกได้ แต่อย่างไรก็ตาม ประเทศไทยก็ได้นำวิธีประชุมกลุ่มครอบครัวนี้มาใช้บ้างแล้ว โดยนำมาใช้ควบคู่กับมาตรา 63 แห่งพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2534 ซึ่งเด็กต้องรับสารภาพและต้องอยู่ในความควบคุมของสถานพินิจเป็นเวลา 2 ปี แต่ในต่างประเทศที่ได้ทำการศึกษามา ทั้งนิวซีแลนด์ แคนาดา สิงคโปร์ ฟิลิปปินส์ เมื่อเด็กเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์แล้ว หากเด็กยอมรับและสำนึกผิด ก็จะไม่มีการดำเนินคดีกับเด็ก และทำการส่งเด็กเข้าสู่โปรแกรมในชุมชนต่อไป

รูปแบบที่สาม คือ รูปแบบการพิจารณาแบบล้อมวง (circle sentencing) เรียกโดยย่อว่า CS เป็นรูปแบบที่ได้รับการพัฒนามาจากการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดตามขนบธรรมเนียมดั้งเดิมของพวกอินเดียนแดง ซึ่งเป็นคนพื้นเมืองของแคนาดาและสหรัฐอเมริกา โดยรูปแบบนี้ได้เกิดขึ้นในปี ค.ศ. 1991 โดยผู้พิพากษาสมทบและคณะกรรมการกระบวนการยุติธรรมในชุมชนใน Yukon ประเทศแคนาดา และชุมชนทางภาคเหนือของแคนาดา โดยในการประชุมไม่เพียงแต่พูดถึงพฤติกรรมการกระทำผิดของผู้กระทำผิดเท่านั้น แต่ยังสามารถพิจารณาความต้องการของผู้เสียหาย ครอบครัว และชุมชน ภายในองค์รวมซึ่งเป็นบริบทของการกลับคืนสู่สังคม ภายในวงกลมจะมีผู้เสียหาย ผู้กระทำผิด ครอบครัวและเพื่อนของทั้งสองฝ่าย ตัวแทนชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากการกระทำผิด โดยทุกฝ่ายจะร่วมแสดงความรู้สึกต่ออาชญากรรมที่เกิดขึ้น และหาวิธีการจัดการกับผู้กระทำผิด รวมทั้งความต้องการของเหยื่อและชุมชน โดยจะให้ได้รับการแก้ไขเยียวยาให้ดีที่สุด ความสำคัญของการประชุมวิธีนี้ คือ ทุกฝ่ายที่อยู่ในวงกลม ไม่ว่าจะเป็นตำรวจ ทนายความ ผู้พิพากษา เหยื่อ ผู้กระทำผิด และตัวแทนของชุมชน ต้องเป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับคดีนั้นมาทำการปรึกษาหารือกัน โดยที่วิธีนี้ เป็นวิธีที่แสดงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนมาก โดยเป็นการให้ทุกฝ่ายในชุมชนมากำหนดบทลงโทษที่เหมาะสมกับการกระทำผิด และแก้ไขเยียวยาความต้องการของทั้งผู้เสียหายและผู้กระทำผิด รูปแบบนี้ หากนำมาใช้กับเด็กกระทำผิด ต้องอาศัยความเข้มแข็งเป็นปึกแผ่นของชุมชน และมาตรการบังคับที่ใช้กับเด็กอาจทำให้เด็กปฏิบัติไม่ได้ หรือปฏิบัติได้ยาก รวมทั้งมีเจ้าหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรม และคนในชุมชน เข้าร่วมประชุม อาจทำให้เด็กเกิดความกลัว หรืออาจเป็นการประจานเด็กได้

ส่วนที่รูปที่สี่ Community reparative boards (คณะกรรมการฟื้นฟูชุมชน) เรียกโดยย่อว่า RB เป็นรูปแบบที่เพิ่งเกิดเมื่อไม่นานมานี้ในปี ค.ศ.1995 ที่รัฐ Vermont ประเทศสหรัฐอเมริกา ได้อาศัยหลักการที่เก่าแก่ของคณะกรรมการในชุมชน ที่ทำหน้าที่ในจัดการกับปัญหาการกระทำผิดของเด็กที่รู้จักกันโดยทั่วไปในชื่อว่า youth panels, neighborhood boards หรือ community diversion boards ซึ่งได้เริ่มขึ้นที่ ประเทศสหรัฐอเมริกาในปี ค.ศ 1920 community reparative boards ในช่วงแรก ได้ใช้กับผู้กระทำผิดที่เป็นผู้ใหญ่ที่ถูกตัดสินว่า ได้กระทำความผิดในคดีที่ไม่รุนแรงและในความผิดเล็กน้อย แต่เมื่อไม่นานมานี้ได้ใช้กับผู้กระทำผิดที่เป็นเด็กและเยาวชน คณะกรรมการฟื้นฟูชุมชนนี้ ประกอบด้วยกลุ่มคนในชุมชนกลุ่มเล็กๆ กลุ่มหนึ่งที่ได้เตรียมตัวในการทำหน้าที่โดยการเข้ารับการฝึกอบรมอย่างเข้มงวด เป็นผู้นำชุมชนมาเผชิญหน้ากับผู้กระทำผิดตามคำสั่งของศาลที่เข้าร่วมกระบวนการ ในระหว่างการประชุมของคณะกรรมการฟื้นฟูชุมชน คณะกรรมการก็จะสนทนาและซักถามผู้กระทำผิดถึงความผิดที่เกิดขึ้น และผลกระทบที่ตามมาของการกระทำผิดนั้น และเป็นผู้กำหนดบทลงโทษที่เหมาะสมให้แก่ผู้กระทำผิด รวมทั้งกำหนดระยะเวลาของการลงโทษ ซึ่งต้องได้รับการยอมรับจากผู้กระทำผิดด้วย มีการติดตามว่าผู้กระทำผิดทำตามเงื่อนไขการลงโทษที่ตกลงกันไว้หรือไม่ และรายงานผลต่อศาล รูปแบบนี้นำมาใช้กับเด็กกระทำผิด ต้องมีความร่วมมือใจของทุกฝ่ายในสังคมในการออกข้อกำหนดให้ทำงานบริการชุมชน

ดังนั้น ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ไม่ว่าจะในรูปแบบใด จะประกอบด้วยโปรแกรมที่สำคัญ 2 ส่วน คือ การไกล่เกลี่ยกันระหว่างผู้เสียหายกับผู้กระทำผิด และการประชุม ซึ่งเป็นการพูดถึงเหตุการณ์การกระทำผิดที่เกิดขึ้นและความรู้สึกของแต่ละฝ่ายต่อผลของอาชญากรรม และไม่ว่าจะเป็นการประชุมรูปแบบใดก็ตาม จะลงท้ายด้วยการที่ผู้กระทำผิดได้สำนึกในการกระทำของตนโดยได้มีการขอโทษอย่างจริงใจและพร้อมที่จะแสดงความรับผิดชอบโดยการชดเชยค่าเสียหาย (restitution) หรือการทำงานบริการสังคม (community service) โดยมีการทำแผนบันทึกข้อตกลงร่วมกัน ซึ่งชุมชน ผู้เสียหาย และผู้กระทำผิดจะร่วมกันหาทางออกหรือจัดการกับการกระทำผิดที่เกิดขึ้น และมีกระบวนการสอดส่องความประพฤติ หากผู้กระทำผิดไม่ปฏิบัติตามแผนข้อตกลงดังกล่าว ถือว่าข้อตกลงไม่เป็นผล ทำให้ผู้กระทำผิดต้องกลับเข้าสู่การดำเนินคดีในกระบวนการยุติธรรมปกติ

นอกจากนี้มาตรการของประเทศต่างๆ ที่ได้ทำการศึกษามา ได้นำหลักการและแนวคิดของความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ไปบัญญัติไว้ในกฎหมายแล้วทั้งสิ้น ดังเช่น ประเทศนิวซีแลนด์ มี The Children, Young Persons, and Their Families Act 1989 นำวิธีการประชุมกลุ่มครอบครัวมาใช้กับเด็กที่จะต้องได้รับการดูแลคุ้มครองสวัสดิภาพ และเด็กที่ต้องเข้าสู่กระบวนการยุติธรรม ส่วนประเทศแคนาดา ก็ได้บัญญัติ The Youth Criminal Justice Act 2002 โดยมีหลักการในนำเด็กเข้าสู่กระบวนการประชุมความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ หากเด็กรับสารภาพ ก็จะถามความเห็น

จากเด็กว่า เด็กยินยอมที่จะเข้าสู่การดำเนินกระบวนการลงโทษนอกศาล (Extrajudicial sanction) หรือไม่ นอกจากนี้ ประเทศสิงคโปร์ ก็ได้มี The Children and Young Person Act ที่แก้ไขเพิ่มเติมเมื่อ ปี 2001 ให้ศาลมีดุลพินิจในการนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ไปใช้ได้ โดยศาลเป็นผู้จัดให้มีการประชุมขึ้นเอง เรียกว่า family conference และประเทศฟิลิปปินส์ ซึ่งประสบปัญหาจำนวนเด็กที่เข้าสู่สถานพินิจเพิ่มขึ้น จึงได้นำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้กับเด็กที่ไม่สมควรที่จะต้องเข้าสู่สถานพินิจ หรือเด็กที่กระทำผิดในคดีเล็กน้อย ไม่รุนแรง

ดังนั้น กระบวนการยุติธรรมสำหรับเด็กในประเทศไทย สมควรที่จะต้องมีการปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งมีแนวโน้มทำให้การกระทำผิดของเด็กเพิ่มมากขึ้น ยิ่งสังคมมีความเจริญทางเทคโนโลยีมากขึ้นเท่าใด ปัญหาอาชญากรรมก็มีความซับซ้อนมากขึ้นเท่านั้น กระแสโลกาภิวัตน์ทำให้มีข้อมูลใหม่ มีวัฒนธรรมใหม่ส่งผลกระทบต่อทัศนคติ ความเชื่อ และพฤติกรรมในการกระทำผิดของเด็ก ความสลับซับซ้อนในเชิงพฤติกรรมและการกระทำผิดของเด็กมีมากขึ้น จนบางครั้งหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมก็ก้าวตามไม่ทัน จึงเป็นที่ยอมรับว่า กระบวนการยุติธรรมที่มีอยู่เดิมอาจไม่เพียงพอที่จะจัดการกับปัญหาดังกล่าว ดังนั้น ผู้เขียนจึงขอเสนอให้นำระบบของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ในกระบวนการยุติธรรมสำหรับเด็ก โดยนำชุมชนและครอบครัวของเด็ก และผู้เสียหายในคดีความผิดที่เด็กเป็นผู้ก่อเข้ามามีบทบาทในการแก้ไขฟื้นฟูเด็กด้วย โดยแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว มาตรา 63 ดังนี้

“ในกรณีที่เด็กหรือเยาวชนต้องหาว่ากระทำความผิด ให้ผู้อำนวยการสถานพินิจมีอำนาจพิจารณาจัดการประชุมกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ เพื่อทำแผนบันทึกข้อตกลงในการแก้ไขฟื้นฟูเด็กหรือเยาวชน โดยคำนึงถึงอายุ ประวัติ ความประพฤติ สติ ปัญญา การศึกษา อบรม สุขภาพ ภาวะแห่งจิต นิสัย อาชีพ ฐานะ ตลอดจนสิ่งแวดล้อมเกี่ยวกับเด็กหรือเยาวชน และพฤติการณ์ต่างๆ แห่งคดี รวมทั้งสอบถามความเห็นในการจัดการประชุมดังกล่าวไปยังทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิด อันได้แก่ เด็กหรือเยาวชน และครอบครัวของเด็กหรือเยาวชน ชุมชนที่เด็กอาศัยอยู่ และผู้เสียหายในคดีความผิดที่เด็กได้ก่อขึ้น

ภายหลังจากการประชุมตามวรรคหนึ่ง หากที่ประชุมมีความเห็นว่า เด็กหรือเยาวชนอาจกลับตนเป็นคนดีได้ โดยไม่ต้องฟ้องเด็ก และเด็กยินยอมที่จะปฏิบัติตามเงื่อนไขของที่ประชุม ให้ที่ประชุมร่วมกันทำแผนบันทึกข้อตกลงในการแก้ไขฟื้นฟูเด็กหรือเยาวชน และให้ผู้อำนวยการสถานพินิจแจ้งความเห็นดังกล่าวไปยังพนักงานอัยการ หากพนักงานอัยการเห็นชอบด้วย ให้มีอำนาจสั่งไม่ฟ้องเด็กหรือเยาวชนนั้น

เงื่อนไขของที่ประชุมตามวรรคสอง ให้มีกำหนดเวลาตามที่ทุกฝ่ายในที่ประชุมเห็นสมควร แต่ต้องไม่เกิน 2 ปี โดยเด็กหรือเยาวชนนั้นไม่ต้องอยู่ในความควบคุมของสถานพินิจ แต่ต้อง

เข้ามารายงานผลการปฏิบัติตามเงื่อนไขต่อที่ประชุมตามกำหนดเวลาที่ที่ประชุมได้กำหนดไว้ในแผนข้อตกลงแก้ไขฟื้นฟูเด็กหรือเยาวชน หากเด็กหรือเยาวชนไม่สามารถปฏิบัติตามแผนดังกล่าวได้ ให้ผู้อำนวยการสถานพินิจแจ้งผลดังกล่าวไปยังพนักงานอัยการ ให้มีอำนาจสั่งฟ้องเด็กหรือเยาวชนนั้นต่อไป

บทบัญญัติมาตรานี้มิให้ใช้บังคับแก่การกระทำความผิดอาญาที่มีอัตราโทษอย่างสูงตามที่กฎหมายกำหนดไว้ให้จำคุกเกินกว่า 3 ปีขึ้นไป"

การดำเนินการตามมาตรา 63 ที่ได้ทำการเสนอให้แก้ไขดังกล่าวนี้ สามารถใช้กับเด็กหรือเยาวชนที่กระทำการอันกฎหมายบัญญัติเป็นความผิดมีอัตราโทษอย่างสูงตามที่กฎหมายกำหนดไว้ให้จำคุกไม่เกิน 3 ปี หรือปรับไม่เกิน 60,000 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ อันเป็นอัตราโทษเทียบเท่าคดีที่อยู่ในอำนาจพิจารณาพิพากษาของศาลแขวง นับได้ว่าเป็นคดีเล็กน้อยและศาลมักให้โอกาส โดยรอการลงโทษ หรือรอการกำหนดโทษ และให้ทำงานบริการสังคมหรือวางเงื่อนไขคุมประพฤติอยู่แล้ว จึงเป็นกรณีที่ควรหันเหคดีออกจากกระบวนการยุติธรรม เพื่อเด็กหรือเยาวชนจะได้กลับคืนสู่สังคมโดยไม่มีตราบาป ดังนั้น หากที่ประชุมกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เพื่อทำแผนบันทึกข้อตกลงในการแก้ไขฟื้นฟูเด็กหรือเยาวชน มีมติว่า ไม่ควรฟ้องเด็ก โดยพิจารณาเห็นว่า เด็กหรือเยาวชนเป็นผู้มีความประพฤติยังไม่เสียหายหรือเสียหายอยู่บ้างแต่พอแก้ไขได้ และยอมรับที่จะปฏิบัติตามเงื่อนไขของที่ประชุม ซึ่งต้องไม่ใช่เงื่อนไขที่มีกระบวนการที่ยุ่งยากหรือมีระยะเวลายาวนานในการปฏิบัติ ให้ผู้อำนวยการสถานพินิจแจ้งความเห็นดังกล่าวไปยังพนักงานอัยการ หากพนักงานอัยการเห็นชอบด้วย ให้มีอำนาจสั่งไม่ฟ้องเด็กหรือเยาวชนนั้น

ดังนั้น กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ จึงเป็นทางเลือกใหม่ในการจัดการกับเด็กกระทำผิด โดยมีการนำชุมชนเข้ามาร่วมตระหนักและรับรู้ปัญหาต่างๆ และในขณะเดียวกันก็นำครอบครัวของผู้กระทำผิด รวมทั้งตัวผู้เสียหายมาร่วมกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นด้วย อันจะส่งผลให้แก้ประโยชน์ต่อทุกฝ่ายในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งตัวเด็กผู้กระทำผิด สามารถแสดงความคิดเห็นและรับรู้ความเสียหายที่ตนเป็นผู้ก่อขึ้น

6.2 ข้อเสนอแนะ

จากการที่ผู้เขียนได้ทำการศึกษาหามาตรการทางกฎหมายในการแก้ไขฟื้นฟูเด็กกระทำผิดโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ผู้กระทำผิด และผู้เสียหายตั้งแต่บทที่ 1 ถึงบทที่ 5 ผู้เขียนได้ค้นพบว่า ในการแก้ไขฟื้นฟูเด็กกระทำผิดให้สามารถกลับไปใช้ชีวิตอยู่ในสังคมได้ โดยไม่หวนกลับมากระทำผิดซ้ำอีกนั้น นอกเหนือจากมาตรฐานขององค์การสหประชาชาติในการคุ้มครองและแก้ไขฟื้นฟูเด็กกระทำผิดที่ได้บัญญัติไว้อย่างดีเยี่ยม และบทบัญญัติของกฎหมายและมาตรการต่างๆ ที่หน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมนำไปปฏิบัติแล้ว ผู้เกี่ยวข้องกับการกระทำผิดของ

เด็กทั้ง 3 ฝ่าย อันได้แก่ ชุมชน (คนในชุมชนของทั้งผู้กระทำผิดและผู้เสียหาย) ผู้กระทำผิด รวมถึงครอบครัวของผู้กระทำผิด และผู้เสียหาย สามารถมีส่วนร่วมในการจัดการกับปัญหาการกระทำผิดของเด็กและการแก้ไขฟื้นฟูเด็กกระทำผิดกับหน่วยงานภาครัฐ เช่น ศาลเยาวชนและครอบครัว สถานพินิจและสถานฝึกอบรมเด็กและเยาวชน เจ้าหน้าที่ตำรวจ เป็นต้น โดยนำแนวคิดของความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (restorative justice) ซึ่งได้พัฒนามาจากรูปแบบการแก้ไขฟื้นฟูเด็กกระทำผิดโดยอาศัยชุมชนเป็นพื้นฐาน (community-base rehabilitation) ที่เพิ่มเติมการให้ความคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรมเข้ามา ทำให้ผู้เสียหายที่เข้าร่วมกระบวนการในการแก้ไขฟื้นฟูเด็กกระทำผิดจะได้รับการเยียวยาความเสียหายที่ตรงกับความต้องการของตนเองและมีส่วนร่วมในการพัฒนาแผนการแก้ไขฟื้นฟูความประพฤติของเด็กผู้กระทำผิดด้วย ซึ่งตามปกติหากคดีขึ้นสู่ศาล ผู้เสียหายเพียงแต่ได้รับการชดเชยค่าเสียหายตามที่ศาลสั่งเท่านั้น

ดังนั้นข้อเสนอแนะในบทสุดท้ายนี้ ผู้เขียนขอเสนอแนะแนวทางในการออกมาตรการทางกฎหมายในการแก้ไขฟื้นฟูเด็กกระทำผิดโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ผู้กระทำผิด และผู้เสียหาย โดยการนำแนวคิดของความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์และมาตรการของต่างประเทศมาปรับใช้ในการแก้ไขฟื้นฟูเด็กกระทำผิดให้เหมาะสมกับความต้องการของเด็ก ครอบครัวของเด็กและสภาพแวดล้อมรอบตัวเด็ก ตลอดจนสภาพสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และกฎหมายของประเทศไทย ดังนี้

- 1) ควรมีการปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2534 โดยการบัญญัติให้นำความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ในทุกขั้นตอนของกระบวนการยุติธรรม เพื่อเอื้อประโยชน์ต่อการแก้ไขฟื้นฟูเด็กให้มากที่สุด โดยเฉพาะการนำมาใช้กับเด็กที่กระทำผิดเป็นครั้งแรก หรือกระทำความผิดที่ไม่ร้ายแรง โดยในขั้นตอนก่อนถึงชั้นศาล ซึ่งอาจเป็นในชั้นของเจ้าหน้าที่ตำรวจ หรือในชั้นของพนักงานอัยการ ให้มีดุลพินิจเบี่ยงเบนคดีเด็กกระทำผิดไม่ให้เข้าสู่กระบวนการยุติธรรม แล้วนำเด็กเหล่านั้นเข้าสู่โปรแกรมของรูปแบบของความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในรูปแบบต่างๆ ตามความเหมาะสม
- 2) ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของครอบครัว ชุมชน และผู้เสียหาย ให้มีบทบาทในการจัดการแก้ปัญหาการกระทำผิดของเด็กร่วมกับภาครัฐ โดยอาจมีโครงการนำร่องนำรูปแบบความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ เช่น โครงการนำกระบวนการประชุมกลุ่มครอบครัว (family group conferencing) มาใช้ เพื่อหากระบวนการลงโทษเด็กในชุมชน โดยไม่กระทบต่ออนาคตและการพัฒนาการของเด็ก และให้มีการเจรจาไกล่เกลี่ยกันระหว่างผู้เสียหายกับเด็กหรือเยาวชน และครอบครัว เพื่อส่งเสริมให้มีการให้อภัยซึ่งกันและกันและให้เด็กได้ชดเชยความเสียหายที่ตนเป็นผู้ก่อขึ้น อันจะเป็นการให้โอกาสแก่เด็กและเยาวชนที่กระทำความผิดเล็กน้อยได้ชดเชยแก้ไขความเสียหายจากการกระทำ

ความผิดและกลับตัวเป็นคนดีโดยไม่ต้องเข้าสู่ระบบการฟ้องร้องคดีอาญาและโดยไม่มีประวัติและมลทินติดตัวเด็กและเยาวชน

- 3) ในการจัดประชุมกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ต้องมีการประเมินสถานะของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งหมดก่อน โดยเฉพาะตัวเด็กกระทำผิด และครอบครัว กล่าวคือ เป็นการตรวจสอบก่อนการประชุมกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ว่า เด็กกระทำผิดมีความพร้อมที่จะเข้าร่วมกระบวนการหรือไม่ โดยพิจารณาจากความสัมพันธ์ของเด็กกับครอบครัว และชุมชน สุขภาพ พัฒนาการและพฤติกรรมของเด็กและประเภทของคดี
- 4) ควรจัดตั้งโครงการการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของครอบครัวและชุมชนในการป้องกันเด็กกลุ่มที่เสี่ยงต่อการกระทำผิด โดยให้ครอบครัวประสานและทำงานร่วมกับชุมชนในพื้นที่เพื่อให้ร่วมกันสอดส่องเด็กและเยาวชนกลุ่มเสี่ยงต่อการกระทำผิดเหล่านั้น
- 5) ควรมีการติดตามผลเด็กที่กระทำผิดอย่างจริงจังว่า เมื่อเข้าสู่กระบวนการแก้ไขฟื้นฟูแล้ว เด็กสามารถกลับคืนสู่สังคมได้หรือไม่
- 6) ควรเพิ่มบทบัญญัติให้มีการนำความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้กับเด็กที่มีอายุต่ำกว่า 7 ปี ด้วย โดยนำเด็กเหล่านั้นเข้าสู่กระบวนการประชุมกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ เพราะเมื่อเขาได้กระทำการอันกฎหมายบัญญัติไว้ว่าเป็นความผิด เขาไม่ต้องรับโทษ แต่ยังไม่มีการบวนการใดในการแก้ไขฟื้นฟูพฤติกรรมเด็กได้ ดังนั้นจึงต้องให้เด็กเข้ารับการอบรมโดยนำเข้าสู่กระบวนการดังกล่าว เพื่อให้การอบรมสั่งสอนให้เขาเข้าใจว่า สิ่งใดเป็นการกระทำผิดกฎหมาย และสิ่งใดเป็นการประพฤติตัวที่ไม่เหมาะสมแก่วัย อันจะเป็นการช่วยป้องกันการกระทำผิดของเด็กในอนาคต
- 7) หลังจากเด็กได้ปฏิบัติตามแผนการแก้ไขฟื้นฟูพฤติกรรมแล้ว ไม่ควรมีการบันทึกประวัติเด็กผู้กระทำผิดในคดีที่ไม่มีความรุนแรง เช่น คดีความผิดเล็กน้อย หรือคดีที่มีโทษจำคุกไม่เกิน 3 ปี และส่งเสริมให้เด็กเหล่านั้นเข้ารับโทษโดยการทำงานบริการสังคมหรืองานอื่นๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อตัวเด็กเองหรือผู้เสียหาย
- 8) เนื่องจากคดีที่เด็กกระทำผิดส่วนใหญ่ เป็นคดีเกี่ยวกับยาเสพติดซึ่งเป็นอาชญากรรมที่ไร้เหยื่อ ดังนั้น ในการนำความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ ควรใช้กับเด็กที่เป็นผู้เสียหายเท่านั้น แม้ว่าไม่เหยื่ออาชญากรรมหรือผู้เสียหายเข้าร่วมกระบวนการก็ตาม เจ้าหน้าที่ของรัฐ เช่น หน่วยงานต่างๆ ที่ป้องกันและปราบปรามยาเสพติด อาจเข้าร่วมกระบวนการได้
- 9) ควรให้โอกาสเด็กกระทำผิดในการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจความผิดของตนเองด้วย อันจะเป็นการส่งเสริมให้เด็กได้มีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นในการจัดการตามแผนการแก้ไขฟื้นฟู